

TÓTH IMRE*

KÁNYA KÁLMÁN KÜLPOLITIKAI SZEMLÉLETE (1920–1933)

KÁNYA KÁLMÁN'S VIEW ON HUNGARIAN FOREIGN POLICY (1921–1933)

ABSTRACT

Kálmán Kánya came from the foreign service of the Austro-Hungarian Monarchy. He was the general secretary of the Hungarian Ministry of Foreign Affairs between 1920–1925, and also the head of that ministry with political ambitions. His leadership of the foreign apparatus reflected upon the collective frustrations of the Hungarian political upper-class after Trianon.

He considered those excluded people came from the 19th century's classic diplomacy with up-stage superiority and he thought the same about his own outsider superiors. It is thought to be a high level of deception carry on great power politics without great power background. His views have been refined later as a foreign minister but he never considered the neighbouring, and especially the Balkan states, as equal partners.

A vezértitkár

Az önálló magyar külügyminisztérium és a külügyi szolgálat létrehozása 1918 végén megkezdődött, de a teljes kiépülésig legalább két év telt el. A frissen megszervezett intézmény működését természetes módon kisebb-nagyobb zavarok kísérték. A működés hatékonyságát hátráltatták a gyakori miniszterváltások is.¹ A minisztérium munkájának folyamatosságát Khuen-Héderváry Sándor és Kánya Kálmán biztosították. Kettejüknek nagy szerepe volt az önálló magyar külügyminisztérium felépítésében, egyes források szerint egyenesen ők szervezték meg a külügyminisztériumot, ez azonban így mindenképpen túlzó kijelentés. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a már elkezdődött szervezés nyomán, kettejük munkájának köszönhetően vált valóban működővé és begyakorlottá a külügyminisztérium gépezete.² Az Osztrák-Magyar Monarchia külügyi szolgálatából érkezett, a dualista állam bukásáig mexikói követként működött Kánya Kálmán befolyása azonban nagyon hamar túlnőtt eredeti pozícióján. Sokak szerint a tehetséges, kiváló diplomáciai rutinnal bíró diplomata mint *secrétaire général* egyedülálló tekintélyével voltaképpen a magyar külpolitika igazi irányítója volt. Ezekkel a megállapításokkal nem kell egyetértenünk (elég csak Bethlen István külpolitikai affinitására gondolunk), de mindenképpen sokat elárulnak befolyásának nagyságáról.³

Kánya nem csupán a gyakori miniszterváltások miatt nőtt a minisztérium egyik legfőbb tekintélyévé, hanem feletteseinek sovány szakértelme okán is. Mint képzett és gyakorlott diplomata dilettánsnak tekintette miniszterei jó részét és csaknem mindegyiküket ugyanolyan fölényrel kezelte, mint mindazokat, akik nem a diplomata-karrierből érkeztek a külügyi szakmába. A külügyminisztériumba kerülése idején hivatalban lévő Somssich József után a rövid ideig a külügyi posztot is betöltő Simonyi-Semadam Sándor, majd a saját kormányában 1920. szeptember 22-ig szintén külügyminiszteri tárcát birtokló Teleki Pál is ezek közé tartozott. Telekit a nagy tekintélyű, hivatásos diplomata, Csáky Imre követte, ám ő csak három hónapig maradt hivatalban. Utódai megint csak „kívülről” érkeztek a Dísz térre. A helyzetük Kánya szemében legfeljebb annyiban volt eltérő, hogy mennyire bírták

* Dr. habil. Tóth Imre egyetemi docens, múzeumigazgató. Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar. Soproni Múzeum.

Bethlen István bizalmát és barátságát. Jószerivel egyetlen politikus akadt ugyanis, akit nagyra becsült, s ez nem volt más, mint Bethlen. Őt viszont klasszisokkal tartotta tehetségesebbnek, mint az összes többi politikai szereplőt. Képességei közül a valódi diplomata erénynek számító kiismerhetetlenséget emelte ki.⁴ A gróf iránt érzett megbecsülése leginkább a Telekihez fűződő kapcsolatát határozta meg, utóbbi ugyanis Bethlen szoros politikai szövetségese volt.⁵ A többiekre ez kevésbé volt elmondható. Gratz Gusztávval koncepcionális ellentéte támadt a királykérdésben, ráadásul „ohne wohlust”,⁶ kedélytelen személyiségét sem szívelte.⁷ A vezértitkár Bánffy Miklós meggyőződése szerint is „jövevénynek” tekintette minden miniszterét, olyan műkedvelő diplomatának, aki a politika szeszélye folytán felbukkan, majd távozik. E miatt nem is tartotta fontosnak, hogy valamennyi kérdésbe beavassa őket. Bánffy keserűen panaszolta, hogy Kánya a tudta nélkül értekezett mindenféle kétes elemekkel.⁸ Azzal, hogy nem ritkán saját szakállára intézkedett és tárgyal, részben az általa hozzá nem értőnek tartott politikai felettéseit kapcsolta ki, részben viszont a visszatartott információk birtokában majorizálta nézeteit, illetve tartósan megkezdhetetlenné tette saját személyét. Miközben az összes kérdéstről nem tájékoztatta a főnökeket, minden olyan ügy átment a kezén, amit fontosnak ítélt. A miniszternek címzett, és a miniszter kabinetjében iktatott leveleket 1920-tól neki és Khuen Sándornak mutatták be. Intézkedett azonban külföldi diplomaták kinevezéséről és visszahívásáról, tartotta a kapcsolatot a miniszterelnökséggel, közreműködött a külképviseletek szervezésében, irányításában. Mindezek mellett a kiadások egy részét is ellenőrizte és utalványozást is folytatott.⁹ Ellentmondást nem tűrő természete, iskolázottsága és pozíciója miatt a Dísz téri alkalmazottak elsősorban neki engedelmessé váltak, közülük sokan – legalábbis ellenfelei szerint – a saját kreatúrái voltak. Mindezek miatt Bánffy Miklós és közte már annyira elmergesedett a viszony, hogy a külügyminiszter már-már kezdeményezte Bethlennél Kánya eltávolítását, de a vezértitkár informális hatalma és vitán felül álló diplomáciai tapasztalatainak nélkülözhetlensége miatt végül visszavonulót fűjt, és kitért a nyílt szakítás elől.¹⁰

Bánffy távozását követően, 1922 és 1924 között Daruváry Géza külügyminiszter lett a főnöke. Szinte már természetesnek mondható, hogy viszonyuk nem alakult a legkiegyensúlyozottabban. Kánya saját bevallása szerint minisztere liberalizmusa csaknem távozásra készítette. Csak Bethlen tudta maradásra bírni, azt azonban kikötötte, hogy lelkiismerete szavára hallgatva azonnal távozik, ha Daruváry „zsidóbarát” politikája erre rákényszeríti. Ismerve Kánya habitusát talán az is közrejátszhatott a Daruváryval kapcsolatos ellenszenvének kialakulásában, hogy a külügyminisztert túlságosan gyengének, saját szavaival: „könnyen alkuvó, ijedt külpolitikusként” tartotta.¹¹

Kánya ezzel szemben átlagon felüli respektust teremtett önmagának. Velezületett és nevelése során szerzett jellemvonásai miatt ez valószínűleg nem eshetett nehezére, ám kijelentéseiből arra következtethetünk, hogy ezt a tiszteletadást nagyon is tudatosan igyekezett kialakítani maga körül. Kozma Miklóssal folytatott beszélgetésében például rosszalását fejezte ki a miatt, hogy a magyar bel- és külpolitikai elit tagjai nem fordítanak elegendő figyelmet személyes presztízsük kialakítására. Rátérve saját szakmájára, elismeréssel nyilatkozott viszont a német és az angol diplomáciai stílusról, élesen szembeállítva azt a magyar gyakorlattal, melyben a puhaság és a gyengeség uralja a diplomaták és a politikusok kifejezőmódját és magatartását. Elretentő példaként említette e tekintetben a Bánffy Miklóst és Daruváryt is.¹² Bár a Kányával szoros kapcsolatban álló Kozma Miklós szerint az országban a külföldiekkel szemben megnyilvánuló „feminin jellegű, meghunyászkodó kedvesség” megnyilvánulását az országban „szétáradt zsidó szellemnek” tulajdonította,¹³ okunk van feltételezni, hogy a presztízs elvesztését és újra kivívását elsősorban a birodalmi múlt árnyékában értelmezte.

Bármennyire is meggyőződésszerűnek tekintjük Kánya vélekedését, nem mehetünk el

szó nélkül a mellett, hogy Magyarország háború utáni megroppant helyzetében és elszigeteltsége közepette igencsak nehéz volt bármiféle ellenerőt mutatni a nem éppen baráti nemzetközi környezetben. A magyar diplomácia lehetőségeit és viselkedésmódját¹⁴ az angol és francia stílushoz mérni pedig végképp illuzórikus volt. Mégis úgy látszik, hogy Kánya a magyar külügyminisztériumban sem kívánt szakítani az egykori hatalmi politizálás ballhausplatzi hagyományával. A hazai közvéleményhez és a közélet alakítóihoz hasonlóan ő is nehezen vette tudomásul a hirtelen kisállammá lett, jelentéktelenné, sőt megvetetté vált Magyarország súlyos nemzetközi presztízsveszteségét. A kérdés az, hogy Kánya ezt ellenpontozó viselkedésmódja kapcsán meddig beszélhetünk a magyar diplomácia és az ország tekintélyének visszaszerzéséről és honnan lehet szó egyszerű aránytévesztésről.

Diplomáciai szerep és szereptévesztés

Az 1867-től a világháborúig nagyhatalmi körökben ténykedő, az 1878-as berlini kongresszus történelmi emlékeinek bűvöletében élő, összeurópai hatású diplomáciai hagyományokat folytató magyar – zömében arisztokrata – politikai elit, valóban nehezen vette tudomásul a hirtelen kisállammá lett Magyarország súlyos nemzetközi presztízsveszteségét.

Hasonlóan történt ez Kánya esetében is, aki lekicsinylően bánt az egykori osztrák–magyar külpolitika szemében ellenségesnek tekintett balkáni országok (elsősorban a volt Szerbia) politikusaival. Balkán-ellenességének hátterében nem csupán a történelmi hagyományok, a Monarchia-korabeli ellenszenv és torzsalkodás, sőt nem is csak a Trianonból eredő gyűlölet állt, hanem jelen volt a térségtől való elhatárolódás szándéka. Ehhez számottevően hozzájárult a német külpolitika vágányállítása, mely előtt Berlin a Duna-medencét és a Balkánt még külön tényezőként kezelte, de ami után (az első világháború végétől) egységesen Délkelet-Európában gondolkodott. Utóbbi szemléletváltás 1922-től a Wilhelmstrasse szervezeti rendjében is tükröződött.¹⁵ Noha Kánya viselkedése tudatos volt, és az ország nemzetközi pozíciójának megmentését óhajtotta vele szolgálni, eredményessége megkérdőjelezhető és bizonytalan. Ahelyett, hogy az – alapjaiban hibás elképzelésen nyugvó – magyar középhatalmi státusz elismerését sikerült volna általa elérni, inkább a magyar külpolitika téveszmés gondolkodásáról és a magyar diplomata, később külügyminiszter morózus természetéről győzte meg a kívülállókat.

Az említett mentalitás és (noha ellentmondásosnak tűnik) saját ambíciója tartotta távol hosszú ideig Kányát a külügyminiszteri bársonyszéktől is. Nem kívánt ugyanis asszisztálni egy olyan helyzethez, amelyben a miniszterelnök mellett a külügyminiszternek nincs érdemi szerepe. A két háború korában ugyanis a magyar külpolitika irányításában a mindenkori miniszterelnöknek volt döntő szava. Mellette elvileg a külügyminiszter rendelkezett olyan hatáskörrel, hogy irányt szabhatott a külügyeknek. Az 1920-as években azonban Bethlen István szinte kizárólagos befolyást szerzett a külpolitika irányításában. A miniszterelnök nagyra értékelte a képességeit és gyakorta kikérte a tanácsait. Személyes konzultációik révén beleszólása is volt a kormány külpolitikájába. Erről C. A. Macartney brit történész is beszámolt Magyarországról írt könyvében. Feltehetően jól érzekelte, hogy Bethlen elsősorban politikai manővereinek kialakításában számított Kánya tapasztalataira.¹⁶ aki mindennek ellenére úgy vélte: „a külpolitikát úgyis Bethlen csinálja, így ambiciózus külügyminisztert nem kap, mert a munka szép és érdekes részéhez nem jut hozzá, csak a kellemetlen dolgok jutnak neki.”¹⁷

Kellemetlenségekből azonban így is kijutott neki. Ezek egy részét azonban saját maga idézte elő. Megnyilvánulásaival rendszeresen váltott ki ellenszenvet környezetéből, s hovatovább minden olyan probléma mögött az ő személyét sejtették, ami feszültséget okozott a diplomáciai érintkezés során. Az 1920-as évek elején keletkezett német források például

arról tájékoztatnak, hogy a magyar hivatalos szervek egyáltalán nem segítették elő, hogy az országok budapesti diplomatái pozitív érzéseket tápláljanak Magyarország irányában. Szinte alig volt olyan misszióvezető, aki ne tett volna szemrehányást az itteni hivatalok, beleértve elsősorban a külügyminisztérium magatartásával kapcsolatban. Panaszkodtak a hiányos tájékoztatásra, arra, hogy hivatalos és társasági körökben nem fogadják őket az elvárt és nekik kijáró előzékenységgel. Még a franciák is nehezteltek, akiknek pedig – mint ahogy a német követ epésen megjegyezte – kezdetben a magyar arisztokrácia nagy igyekezettel tette a szépet. A külföldi képviseltek vezetői elégikus hangnemben panaszolták fel, hogy a legelszántabb igyekezetük ellenére sem sikerül elérniük, hogy a két legelőkelőbb klub, a Nemzeti Kaszinó és a Parkklub a tagjai sorába válassza őket. (Tegyük mindjárt hozzá: ezek az egymáshoz kapcsolódó, előkelő találkozóhelyek nem a Külügyminisztérium klubjai voltak, hanem egy szűk körű, főúri társadalmi réteg klubéletét szolgálták.)

A hivatalos bánásmódról szólva a német diplomata kijelentette, hogy még sehol, egyik korábbi posztján sem találkozott olyan mértékű passzív ellenállással a helyi hatóságok részéről, mint Magyarországon. Egyes „kevésbé kedvelt” missziókkal nyíltan szabotálják az együttműködést. Előfordul, hogy hónapokig még a legsürgetőbb ügyekben sem érkezik válasz az illetékes magyar szervektől. Bizonyos államok képviselői ezért – más eszközük nem lévén – maguk is rezisztenciát tanúsítottak és például megtagadták, vagy lassították a magyar kérelmezők beutazási vízumainak kiadását. A dolog természetesen nem maradt „viszonzatlanul” magyar részről sem. Fürstenberg szerint a diplomáciai kar doyenje, Lorenzo Schioppa pápai nuncius is keserűen panaszkodott a miatt, hogy a külügyminisztérium hivatalnokainak körében nem respektálják a személyét.

A forrás nem csupán a magyar külügyi apparátus működésének visszasságairól tudósít, hanem – mint láttuk – szóvá teszi a Magyarországon általában tapasztalható, visszatetszést keltő hivatalos magatartást. Egyszersmind azonban említést tesz az olyan tisztviselői mentalitásról is, melyet már bizvást Kányáéval azonosíthatunk. A német diplomata úgy látta, hogy a fenti jelenségek részben a magyar külügyi apparátus iskolázottságának és tapasztalatának hiányával, másrészt viszont a magasabb beosztású minisztériumi tisztviselők göggyével és beképzeltségével magyarázható. Noha nem nevezte meg, nem nehéz elképzelni, hogy ez utóbbi megjegyzés éppenséggel a minisztérium érdes modorú vezértitkárára vonatkozott.¹⁸

Más források esetében még ennyi találgatásba sem szükséges bocsátkoznunk, ha Kányával kapcsolatos kommentárba vagyunk kíváncsiak. A modor és a nevéhez kapcsolt politikai machinációk miatt kétes hírnév övezte a Foreign Office-ban is. Hohler budapest angol főmegbízott helyettese, Wilfrid Athelstan-Johnson a Bánffy Miklóssal folytatott megbeszélése kapcsán rendkívül elmarasztaló jelentést továbbított róla lord Curson külügyminiszternek. A magyar külügyek akkori vezetője a legitimizmus kérdését fejtegetve megpróbált határozott távolságot szemléltetni a hivatalos magyar külpolitika és a hazai politikai élet néhány szereplőjének beállítottága között. A beszélgetés során olyanokról is szó esett, mint Andrassy Gyula, vagy a kormány legitimista ellenzékének másik képviselője, Pallavicini György, akinek a brit fővárosban való megjelenése Bánffy szerint alkalmas volt arra, hogy diszkreditálja a kormányzót és a magyar kormányt. A brit diplomatának már a nyelven volt, hogy ebben a tekintetben, vagyis a hiteltelenítés terén a legrosszabb renoméval épp a külügyminisztérium vezértitkára rendelkezik, akinek szerepeltetése – esetleg valamely külföldi diplomáciai státuszba történő kinevezése – még a magyar nemzetgyűlés tagjai részéről sem számíthatna támogatásra.¹⁹

Kánya népszerűségét nem növelte a londoni követi poszt betöltése körüli ellentmondások – és a britek körében bizalmatlanságot kiváltó – helyzet. Ennek hátterében az állt, hogy Hedry István, londoni ügyvivőnek kinevezett követségi tanácsos Kánya kreatúrája volt. Kinevezésére pedig azt követően került sor, hogy az angol diplomatákkal – elsősorban

Athelstan Johnsonnal – kiváló kapcsolatot tartó, korábban az Osztrák–Magyar Monarchia londoni nagykövetségén titkárként működött Festetics György angliai megbízása napirendre került. Neki angol származású édesanyja, családi kapcsolatai révén, valamint oxfordi tanulmányai miatt londoni körökben komoly hitele volt. Mindezek ellenére az ismeretlen és helyi kapcsolatokkal nem rendelkező Hedry került a brit fővárosba. A személyi ügyekben eljáró Kánya ezzel nemcsak borsot tört a britek orra alá, hanem általa kézben tartott figurát ültetett a magyar misszió élére Londonban.²⁰

Az említettekkel egybeeseng, egyúttal némileg más megvilágításba is helyezi azokat Barcza Györgynek a külügyminisztérium politikai osztálya vezetőjének, későbbi quirinali, majd londoni követnek a visszaemlékezése is. A memoár-részlet a kis országgá lett Magyarország hatalmi elitjének kollektív frusztrációit, és a vesztes kisállammal, illetve annak politikai garnitúrájával szemben kezdetben megnyilvánuló, sértő hatalmi arroganciát egyaránt érzékelteti. Azt is láthatjuk, hogy ez a helyzet elsősorban Kánya számára volt elviselhetetlen és tűrhetetlen. Már az 1920. szeptember 9-i minisztertanácson arról tájékoztatta a kormány tagjait, hogy a szövetségek közötti misszióhoz intézett megkeresésére csupán két esetben kapott választ, ami nyilvánvalóan megalázó volt.²¹ Barcza elsősorban Kánya érdemének tartotta, hogy a megcsonkított Magyarország képviselőivel szemben gyakran fennhéjázó és kioktató beszédmodorban érkező francia illetve kisantant (főleg csehszlovák és román) követek magatartását utóbb sikerült megváltoztatni. Noha a külföldi diplomaták egy részének viselkedése igencsak felbosszantotta Kányát, ő tartotta magát ahhoz a diplomáciai alapszabályhoz, hogy megsértődni csak utasításra szabad, és igyekezett higgadságát megőrizve, hasonló modorban leinteni a kellemetlenkedőket.²²

A külügyminisztériumon belül uralkodó nézetekről, illetve azok megítéléséről érzékletesen tájékoztat az az írás is, amely a Pester Lloydban jelent meg 1920 végén. Noha nem rendelkezünk elegendő forrással arra nézve, hogy a cikk személyesen Kánya szerzeménye lenne, ám az, hogy megfigyelők őt feltételezték a háttérben, mindenképpen árulkodó a vezértitkár személyére és megítélésére nézve. A cikk elsősorban Carlo Sforza külügyminiszternek az olasz jugoszláv kapcsolatok újragondolásáról szóló beszédéhez kapcsolódott. Sforza a délszláv állam megerősítésében látta a legfőbb biztosítékát annak, hogy egy esetlegesen újjászerveződő dunai monarchia ne veszélyeztesse az olaszok adriai tengeri uralmát. Egy ilyen államszövetség jelentős veszélyt jelentene Olaszországra nézve, ami ellen minden eszközzel fel kell venni a küzdelmet. Ennek részeként a meggyengült Magyarországot akár erőszakos módszerekkel is korlátok között kell tartani – idézte a cikk írója az olasz külügyminisztert. A szerző válaszul kijelentette, hogy Magyarországon senki – legkevésbé mértékadó körökben – nem óhajt az Osztrák–Magyar Monarchiához hasonló államközösséget újra létrehozni. Alig leplezett fenyegetéssel azonban azt is előre jelezte, hogy míg egy erős Magyarországnak semmi esetre sem lesznek imperialista céljai az Adriánál, egy gyenge, megcsonkított Magyarország nagyon könnyen a volt Monarchiához hasonló államalakulatban találhatja magát. A dolgozat írója figyelmeztetett, hogy Olaszország jelenlegi politikájával a belső zavarai miatt gyenge egykori Habsburg Birodalomnál sokkal veszélyesebb ellenséget teremthet magának Jugoszlávia személyében.²³

Az írást megütközéssel olvasták német körökben. Abban ugyanis az állt, hogy Olaszországnak szándékában áll elősegíteni egy nagynémet birodalom létrejöttét, akár Ausztria bevonásával. Az erre irányuló olasz elképzeléseket (különösen a fentebb említett félelmek miatt) érthetetlennek nevezte ugyan, ám utalt a Dél-Tirolra, sőt esetlegesen Triesztre is vonatkozó német igényekre. Egyszersmind feltette a logikus kérdést: vajon jobb-e Olaszország szempontjából, ha egy laza gazdasági alapokon álló közösség jön létre a térségben, mint egy 70 milliós hatalmas birodalom, amely kétségkívül óriási szívóerőt gyakorolna a környezetére.²⁴

Utóbbi részlet vagy nagyon komoly aránytévesztésre utal, vagy olyan ideál jegyében született, amelyet csak a birodalmi külpolitika retorikai fordulatait, hatalmi hagyományait őrző és azokat tovább vinni szándékozó Kányának tulajdoníthatunk. A német diplomácia képviselői – elsősorban Fürstenberg követ – végtelenül felháborodtak az írás megállapításai miatt. Az imperialista aspirációk vádját a legalávalóbb rágalomnak tekintették, ami eddig magyar újságokban megjelent. Úgy vélte, hogy miközben Olaszországot nem létező német veszéllyel fenyegeti, egyidejűleg lerántja a leplet a magyar diplomata föderalisztikus elképzeléseiről. Fürstenberg javasolta, hogy a hivatalos forrásból származó cikk Olaszországra gyakorolt esetleges hatása miatt a Deutsche Allgemeine Zeitung vagy egy másik mérvadó orgánus utasítsa vissza a leírt vádakat. A magyarországi hatás csökkentése érdekében jónak látta a kontárnunkát végző diplomatát diszkreditálni.²⁵

A szerző renoméjának csökkentésére Hegedűs Lóránt pénzügyminiszter szavait javasolta idézni. Hegedűs a Pester Lloyd december 20-i reggeli számában akként nyilatkozott, hogy a magyar külügyminisztériumon a nagyzási hóbort jeleit lehet konstatálni, ugyanis ha Magyarország két nagyhatalmat egymás ellen akar kijátszani, s ehhez rágalmakat talál ki, az minden kétséget kizáróan nagyzási mánia. Fürstenberg december 29-i jelentésében megerősítette a gyanúját, mely szerint a cikket Kánya írta.²⁶

Az okok

Mi húzóhatott meg e „nagyzási hóbort” háttérében? Kányának az egyes államokkal szemben tanúsított magatartása két töről fakadt. Nem nehéz elképzelni, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia volt diplomatája az általa képviselt ország súlyos megaláztatottságát egyszersmind saját presztízsveszteségként kezelte és azt nagyon nehezen viselte. Ez erősen befolyásolta bizonyos szomszédos, kisantant országok és egyes nagyhatalmak – elsősorban Franciaország – képviselőivel szemben használt beszédmodorát. Egyidejűleg hurcolta magával az egykori monarchia külpolitikai és kulturális orientációit. Ezek miatt nem tekintette egyenrangú partnernek azon államok diplomatáit, akik nem a klasszikus diplomácia küzdőterein nevelkedtek. *„Csábitóbbnak látta a reményt arra, hogy Magyarország szomszédainak akkor, amikor német segítséggel elérte célját, diktálhatja a maga akarát. Mint azt, hogy mint egyenrangú, sőt gyengébb fél, igyekezzék velük különböző engedmények alapján megegyezni. Ezeket a Magyarországgal szomszédos népeket és politikusi vezetőit némileg úgy ítélte meg, mint azokat a magyar és német hegemoniák eszméjére alapított Ausztria-Magyarország korában Bécsben és Budapesten látták: mint egy halom másodrangú, izgága, ok nélkül elégedetlenkedő embert, akik abban látják életcéljukat, hogy a politikai vezetésre hivatottaknak Bécsben és Budapesten kellemetlenségeket okozzanak.”* – írta róla ezzel kapcsolatban Gratz, akinek Bánffyhoz és Daruváryhoz hasonlóan volt alkalma személyesen megtapasztalni Kánya modorát és nézeteit.²⁷

Még inkább lekicsinylően bánt az egykori osztrák-magyar külpolitika szemében ellenségesnek tekintett balkáni országok (elsősorban a volt Szerbia) politikusaival és hasonlóan lekezelően érintkezett egy ideig Olaszország képviselőivel is.

Annyira azonban rutinos diplomata volt, hogy – amint erre visszaemlékezésében Bánffy Miklós is utalást tesz – ha szükség volt rá, eltitkolja indulatait.²⁸ Sokan mégis kifejezetten károsnak tartották, hogy valaki ilyen alkattal az 1920-as évek elején vezető posztot töltsön be a magyar külügyminisztériumban. Rassay Károly a nemzetgyűlésben a külpolitikai sikertelenségének meghatározó okát a Kányának adott teljhatalmában látta. Szerinte a vezetőtitkár vörös posztó az egész Balkánon és kinevezése önmagában provokatív jelleget kölcsönöz a magyar külpolitikának.²⁹

Magyarország külpolitikai tekintélye visszaszerzésében mindazonáltal kétségkívül fontos szerepe volt. Idehaza a külügyi apparátus renoméja hasonlóan alacsony volt. A magyar közvélemény szemében a külpolitika, de különösen az annak céljait megvalósító diplomáciai tevékenység – részben a korábbi osztrák, majd osztrák-magyar diplomáciai csillogó, ámde távoli és ismeretlen világa miatt – sokszor felesleges egyszersmind költséges foglaltosságnak tűnt. Ez a felfogás végigkísérte a 20-as, 30-as éveket is. A szakértelem és a diplomácia szempontjából legnélkülözhetetlenebb entitások, az ismeret és a tudás még önmagában kevés volt a sikerhez. Kánya is inkább a korszak végén, az első revíziós siker révén tudott csak tekintélyt szerezni a diplomata státusznak Magyarországon.³⁰ Képességeit nem lenne célszerű túlértékelni, politikai, külpolitikai nézeteinek egy részét kritikával kell fogadnunk. Vitathatatlan szellemi adottságai részeként – illetve azok mellett – azonban birtokában volt a hagyományos diplomáciai cselekvés legfontosabb eszközének, a jó kommunikációs képességnek. Utóbbiak lehetővé tették, hogy az azonnali reagálás és meggyőzés, gesztus-diplomácia eszköztárát a lehető legjobban kihasználja és diplomata-funkciók legfontosabbikát a „tárgyalói” és „szószólói” feladatokat színvonalasan ellássa. A későbbiekben (mindenekelőtt berlini szolgálata dokumentumaiból) az is kiderül, hogy a többi diplomáciai feladatkörben a „dokumentátori”, és „hírmöki” szerepkörben is hatékonyan működött.

Számtalan csalódás és az európai hatalmi rendszer átformálódása után Kánya nézetei is árnyaltabbá váltak, ő maga egyre tépelődőbb lett.³¹ A német orientációt képviselő diplomata számára nehéz felismerés volt, hogy Berlin nem, vagy csak részben támogatja a magyar revízió programját. A berlini követként tevékenykedő Kányának ráadásul 1933 elejéig testközelből volt alkalma megtapasztalni a szubkulturális mélységekből a hatalom csúcsai felé menetelő nemzetiszocialisták európai értékeket tagadó észjárását. Mindazonáltal Kányánál ekkor, és később sem volt szó a revizionizmus revíziójáról. Figyelmet érdemel viszont, hogy külügyminiszteri időszakában készült egyik írásában a békeszerződéseket, mint a térségbeli gazdasági kooperációt ellehetetlenítő eseményeket kárhoztatja. Az asztalfiókba került – de nyilván nem oda szánt – kéziratában újszerű elem, hogy Kánya, noha nyílt színen deklarált nézeteit bizonyos tekintetben revízió alá vette, azt a meggyőződését (melyet hol kevésbé burkoltan, hol bizalmas körben vallott), hogy az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamaival politikai ellentétek, történelmi sérelmek, kulturális különbségek és saját személyes ellenérzései miatt nem kíván egyenrangú kooperációt kezdeményezni, nem változtatta meg.

JEGYZETEK

1. 1919 őszétől 1933 januárjáig, Kánya külügyminiszteri hivatalba lépéséig – leszámítva a külügyi teendőkkel megbízott miniszterelnököket – összesen tíz külügyminisztere volt az országnak (Somssich József, Teleki Pál, Csáky Imre, Gratz Gusztáv, Bánffy Miklós, Daruváry Géza, Scitovszky Tibor, Walkó Lajos, Károlyi Gyula, Puky Endre).
2. Az önálló magyar külügyminisztérium megszervezésében fontos szerepet játszott a trianoni békediktátumot 1920. június 4-én rendkívüli követként és meghatalmazott miniszterként aláíró Drasche-Lázár Alfréd is. Életútját lásd Vizi László Tamás (2013/a): Egy elfeledett magyar diplomata: Drasche-Lázár Alfréd http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/VEABtanulmányok/vizi_laszlo.pdf In.: A felfedező tudomány. Elektronikus formában megjelent konferenciakötet. <http://kgk.sze.hu/a-felfedezo-tudomany> MTA VEAB, Széchenyi István Egyetem. 1–9. old.
3. A két világháború közötti Magyarország külpolitikájáról lásd Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.; Gulyás László (2013): A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924–1931. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.

4. Magyar Országos Levéltár (MOL) Kozma Miklós iratai. K. 429. Feljegyzések 392. d. 1920–1924. 4. cím. fol. 70.
5. Lőrincz Zsuzsa (1994): Az önálló magyar külügyi szervezet újjáalakításának kezdetei, 1919–1921. Levéltári Szemle, 44. 1. 18. old.
6. Élvezet nélküli.
7. MOL K. 429. Feljegyzések 392. d. 1920–1924. 4. cím. fol. 76.
8. Bánffy Miklós (1994): 25 év (1945) Budapest, Püski, 116. old.
9. Lőrincz (1994) 20–21. old.
10. Bánffy (1993) 138–140. old.
11. MOL K. 429. Feljegyzések 392. d. 1920–1924. 4. cím. fol. 70.
12. MOL K. 429. K. Feljegyzések 1920–1924. 4. cím. fol. 70. és 78. Kánya és Kozma viszonyáról és eszmecseréivel kapcsolatban értékes adalékokkal szolgál: Ormos Mária: Kozma Miklós – Pokoljárás a médiában és a politikában (1919–1941). Budapest, 2000. című könyve.
13. MOL K. 429. 1920–1924. 4. cím. fol. 78. Kozma feljegyzése. Kánya akkoriban a fent idézett felfogásából következően jó kapcsolatot ápolt a Gömbös-féle csoporttal.
14. A Kánya Kálmán és Khuen-Héderváry Sándor által követendő külpolitikára lásd Vizi László Tamás (2013/b): „Hiszem és remélem, hogy... hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés” Horthy Miklós mohácsi beszéde és a szerb orientáció alternatívája a magyar külpolitikában. Közép-Európai Közlemények. VI. évf. 4. szám 2013/4. No. 23. 12–13., 26–29. old.; Vizi László Tamás (2013/c): The Hungarian Effort to Dissolve the Unity of the Little Entente in 1926. Prague Papers on the History of International Relations, 2013/2. Prague (–Vienna), 147–150. old.
15. Pritz Pál (2002): Magyar–német viszony 1918–1945. Limes 15. 1. 6. old.
16. Macartney, C. A. (1957): Oktober Fifteenth. A History of modern Hungary 1929–1945. Edinburgh, Part I. 108. old.
17. Pritz Pál (1995): A magyar külügyi szolgálat keletkezése és története. In uó: Magyar Diplomácia a két háború között. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 46. (lj.: 30.)
18. Egon Franz Graf von Fürstenberg-Stammheim budapesti német követ jelentése, Budapest, 1921. június 19. Das Politische Archiv des Auswärtiges Amtes (PA AA) Pol. Abteilung II. Ungarn, Po. 8. Bd. 1. 1920. április–1928. szeptember.
19. Feljegyzés Curson külügyminiszternek W. Athelstan-Johnson és Bánffy Miklós megbeszéléséről, 1921. május 26. National Archives, London. Foreign Affairs. Political Departments. General Correspondence from 1906–1966. Central Hungary. Code 21 File 261. (Továbbiakban NA FO) 371/6139. fol. 101–102.
20. Uo.
21. http://www.digitarchiv.hu/faces/frameContentGenerator.jsp?ADT_ID=59421&MT=1 . MOL K 27. 6R/18. fol. 6. Jegyzőkönyv a Minisztertanács üléséről, 1920. szeptember 7. Letöltés ideje: 2012. június 17.
22. Barcza György: Diplomataemlékeim. 1911–1945. Magyarország volt vatikáni és londoni követének visszaemlékezései. II. Budapest, 1994. II. 180. old.
23. Pester Lloyd, 1920. december 23.
24. Uo.
25. Fürstenberg jelentése, Budapest, 1920. december 20. PA AA Politische Abteilung II. Ungarn. Politik 2. Pol. Beziehungen zu Deutschland. Bd.1.1920.04-1922.08.
26. Uo.
27. Gratz Gusztáv (2001): Magyarország a két háború között. Szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta: Paál Vince. Osiris, Budapest, 259. old.
28. Bánffy (1993.) 114. old.
29. Rassay Károly interpellációja, a Nemzetgyűlés 262. ülése, 1921. november 23. Nemzetgyűlési napló, 1920. XIII. kötet. 1921. szeptember 22.–1921. december 17.
30. A magyar diplomácia és a szolgálat megítéléséről lásd: Pritz: A külügyi szolgálatok története a harmincas évek első felében. In: uó (1995.) 60. old.
31. L.: Pritz Pál: Hory András (Emlékirat és történeti valóság Hory András visszaemlékezéseinek tükrében.) In: Uó (1995.) 124. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári Források

- Das Politische Archiv des Auswärtiges Amtes (PA AA) Pol. Abteilung II. Ungarn, Po. 8. Bd. 1. 1920. április–1928. szeptember.
- National Archives, London. Foreign Affairs. Political Departments. General Correspondence from 1906–1966. Central Hungary. Code 21 File 261. (Továbbiakban NA FO) 371/6139. fol. 101–102.
- Magyar Országos Levéltár (MOL) Kozma Miklós iratai. K. 429.
- Magyar Országos Levéltár (MOL) K. 429. Feljegyzések 1920–1924.

Szakirodalom

- Bánffy Miklós (1993): *25 év (1945)*. Püski Kiadó. Budapest.
- Barcza György: *Diplomataemlékeim. 1911–1945*. Magyarország volt vatikáni és londoni követének visszaemlékezései. II. Budapest, 1994. II. 180. old.
- Gratz Gusztáv (2001): *Magyarország a két háború között*. Szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta: Paál Vince. Osiris, Budapest, 259. old.
- Gulyás László (2012): *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2013): *A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924–1931*. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Lőrincz Zsuzsa (1994): *Az önálló magyar külügyi szervezet újjáalakításának kezdetei, 1919–1921*. *Levéltári Szemle*, 44. 1. 18. old.
- Macartney, C. A. (1957): *Oktober Fifteenth. A History of modern Hungary 1929–1945*. Edinburgh, Part I.
- Ormos Mária (2000): *Kozma Miklós – Pokoljárás a médiában és a politikában (1919–1941)*. Budapest.
- Pritz Pál (1995): *A magyar külügyi szolgálat keletkezése és története*. In: Pritz Pál szerk. (1995): *Magyar Diplomácia a két háború között*. Magyar Történelmi Társulat. Budapest.
- Pritz Pál (1995): *A külügyi szolgálatok története a harmincas évek első felében*. In: Pritz Pál szerk. (1995): *Magyar Diplomácia a két háború között*. Magyar Történelmi Társulat. Budapest.
- Pritz Pál (1995): *Hory András (Emlékirat és történeti valóság Hory András visszaemlékezéseinek tükrében)*. In: Pritz Pál szerk. (1995): *Magyar Diplomácia a két háború között*. Magyar Történelmi Társulat. Budapest.
- Pritz Pál (2002): *Magyar–német viszony 1918–1945*. *Limes* 15. 1. 6. old.
- Vizi László Tamás (2013/a): *Egy elfeledett magyar diplomata: Drasche-Lázár Alfréd* http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/VEABtanulmányok/vizi_laszlo.pdf In.: *A felfedező tudomány. Elektronikus formában megjelent konferenciakötet*. <http://kgk.sze.hu/a-felfedezotudomany> MTA VEAB, Széchenyi István Egyetem. 1–9. old.
- Vizi László Tamás (2013/b): *„Hiszem és remélem, hogy... hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés” Horthy Miklós mohácsi beszéde és a szerb orientáció alternatívája a magyar külpolitikában*. *Közép-Európai Közlemények*. VI. évf. 4. szám 2013/4. No. 23. 12–13., 26–29. old.
- Vizi László Tamás (2013/c): *The Hungarian Effort to Dissolve the Unity of the Little Entente in 1926*. *Prague Papers on the History of International Relations*, 2013/2. Prague (–Vienna), 147–150. old.